

STAR STUDIES

METODA, POJMY A PRAXE

Mgr. Šárka Gmitterková (sagm@seznam.cz)

Bakalářský seminář III

FAV

2. 10. 2018

- Illuminace č. 1, 2012 – téma české filmové hvězdy + připravuje se Illuminace č. 2, 2018 – téma filmové herectví
- “*Importing Modern Venus*”. *Hollywood, Starlets and the Czech Star System of the early-to-mid 1930s*. Illuminace 27, 2015, č. 1, s. 29 – 42.
- *Betrayed by blondness. Jiřina Štěpničková between authenticity and excess*. *Journal of celebrity studies* 7, 2016, č. 1 (The Blonde Issue), s. 45 – 57.
- *The Stripping of His Charms. The Stability and Transformation of Oldřich Nový’s Star Image (1936-55)*. In: Ostrowska, Dorota – Pitassio, Francesco – Varga, Zsuzsanna (eds.): *Popular Cinemas in East Central Europe. Film Cultures and Histories*. London and New York: I. B. Tauris, s. 47 – 84.
- V recenzním řízení:
 - Only a groomed woman deserves her name. Fashion, emancipation and stardom in the Czechoslovak musical *The Lady of the lines*. (časopis NECSUS, The Dress Issue)
 - The Kardashian Kosmos. Between family brand and individual storylines. (Routledge companion to transmedia studies)

Proč hvězdy?

- Jsou významným činitelem filmové i širší kulturní produkce.
- Jejich přítomnost v konkrétním filmovém díle ovlivňuje jeho žánrové zařazení, styl, produkci, marketing, popularitu a úspěšnost.
- Představují silné kulturní, ideologické a národní symboly.
- Jsou všudypřítomné - propojují film s řadou dalších médií a uměleckých forem.
- Vzbuzují silné divácké reakce.
- Výzkum hvězd jako korpus relevantních akademických studií.

Jak definujeme hvězdu?

- “Hvězdy jsou objekty, které září ve tmě.” (Richard Dyer)
- “Hvězdná osobnost jako amalgám sestává z obrazu hvězdy na plátně v kombinaci se soukromou identitou; tuto osobnost publikum jasně rozeznává a očekává v každém dalším filmu” (Ginette Vincendeau)
- “Filmové hvězdy jsou jedinečné osobnosti, které vzbuzují u svého publika zvláštní zájem.” (Joseph Garncarz)
- “Hvězdy jsou herci s biografií.” (Edgar Morin)
- “Hvězdy jsou komplexní osobnosti, které utváří mnohem víc než pouhá suma filmů, v nichž se objevily.” (Yvonne Tasker)

- “Filmové hvězdy jsou výzvou pro analýzu, neboť překračují hranice nejrůznějších disciplin: jsou produktem masové kultury, ale zároveň zahrnují divadelní hledisko díky vazbám na kategorie herectví, vystupování a umění; jsou marketingovým nástrojem i nositeli významů v kinematografii; jsou sociálním znakem, nesoucím kulturní významy a ideologicky motivované hodnoty, které se dotýkají nejskrytejších osobních zákoutí prostřednictvím touhy a identifikace; jsou to emblémy národní pýchy artikulované skrz tělo, módu a osobní styl; produkty kapitalismu a ideologie individualismu a přece nabízejí útočiště marginalizovaným skupinám.”

Christine Geraghty

úvod ke sborníku *Stardom, Industry of Desire* (s. xiii)

Hvězdy podle Richarda Dyera

- Hvězda jako **hvězdný obraz**
- Hvězdný obraz jako **strukturovaná polysémie**
- Hvězdný obraz díky strukturované polysémii vyjadřuje různé dobové ideologické kontradikce, které jsou na této symbolické rovině maskovány nebo naopak odhalovány.

Strukturovaně polysémantický hvězdný obraz

- Dyer, Richard (1998): Stars. London: BFI, s. 63 – 85.
 - A specific image: Jane Fonda.
- Jane Fonda jako:
 1. Dcera. Zdůrazňován vztah k otci Henrymu – fyzická podoba a pozdější rebelie vůči otcově autoritě a hodnotám, které ztělesňoval
 2. Sexuálně atraktivní a aktivní žena – spíš než zdůrazňování fyzické krásy jde o přímou fetišizaci některých částí jejího těla, manželství a spolupráce s Rogerem Vadimem
 3. Herečka – žánrová pestrost, divadelní praxe, ocenění, aktivní kariéra spojená s naturalistickým herectvím (*Klute*) a autorskými filmy Nového Hollywoodu
 4. Politická radikálka – vyhrocené postoje proti válce ve Vietnamu, zastánkyně Černých Panterů, feministka

Domácí příklad – Jiřina Štěpničková

1. Jiřina Štěpničková jako ideální žena
 - Cíleně obsazovaná do rolí vesnických mladých žen, tvořících morální autoritu příběhu. Schopnost revolty a sebeobětování, sakrální aura namísto sexuální přitažlivosti
2. Jiřina Štěpničková jako národní ikona
 - Oceňovaná divadelní herečka s čistým hlasem a artikulací. Role v adaptacích české klasické literatury, blond vlasy jako klíčový fyzický atribut
3. Jiřina Štěpničková jako neautentická star
 - Namísto přirozenosti a autenticity se v období protektorátu zdůrazňuje umělost a přílišná stylizace herečky v rolích prostých žen (příklon k realismu, tmavší vlasy, negativní role) >> vývoj v čase

Jiřina Štěpničková jako “Česká Madona”

Počestné paní pardubické (1944, r. Martin Frič)

Představují filmy jako takové jediný vhodný materiál pro výzkum hvězdných obrazů?

Nikoliv. Typy materiálů, které je zapotřebí do analýzy hvězdných obrazů zahrnout, jsou následující:

- **Propagační materiály** (plakáty, making of, trailery, rozhovory, festivaly, sociální média);
- **Publicita** (neautorizované články, skandály, diskuze)
- **Kritiky a komentáře** k jednotlivým filmům (včetně memoárů, pamětí a biografií).

- Samotné filmy jsou však i podle Dyera hlavním klíčem k pochopení úlohy hvězd v celé kinematografické instituci a to zejména na bázi hereckého výkonu (performance), jehož recepce (kritická i laická) se liší od vnímání hereckých výkonů bez hvězdné aury.
- <https://vimeo.com/145394630>

Hlavní oblasti výzkumu star studies

- Hvězdy z historické perspektivy – jak hvězdný systém přispívá k vývoji filmové, kulturní a mediální produkce?
- Lokální hvězdné systémy – hollywoodský hvězdný systém a / vs evropské, indické, asijské nebo africké hvězdné systémy?
- Hvězdy jako herci ve smyslu ztělesnění / zpodobnění – jak hvězdy fungují jako performeři?
- Hvězdy jako národní, kulturní, genderové, rasové a třídní symboly – jak hvězdy reprezentují nebo naopak narušují dobové představy?
- Hvězdy jako objekty pro fanoušky – jaká je role publika při konstrukci hvězd?

Lokální (evropské) hvězdné systémy

- Kulturní specifičnost – divadelní a náboženská tradice
- Vazba na divadlo (ekonomické, geografické a vzdělávací důvody)
- Hvězda jako národní emblém a kulturní spíš než obchodní komodita => označení umělec / umělkyně namísto hvězda
- Neexistují exkluzivní kontrakty studií s hvězdami ani systém o několika úrovních pro budování hvězdných obrazů => preference dlouhodobé spolupráce jednotlivců (dvojice, přátelské vazby a divadelní soubory)
- Blízkost domácích hvězd – chybí okázalý životní styl, často se pohybují ve stejném prostředí jako jejich diváci

Možnosti výzkumu českého hvězdného systému

- Herci jako významní činitelé kulturního života
- Řada vzpomínkových publikací – biografii, memoárů, obrazových životopisů, časopisů...
- Textuální analýza a „close reading“ jednotlivých filmů s hvězdou
- Dosud nezpracované a neprobádané archivní fondy
 - NFA – sbírky po roce 1945
 - Archiv FSB – materiály k filmům zejména po roce 1957
- **Interdisciplinární výzkum je základní podmínkou!** (divadlo / nahrávací průmysl / televize / rozhlas)
 - Nezpracované divadelní fondy při NA
 - Archiv ČT
 - Archiv Supraphon (?)

“Herecká otázka”

- S nástupem zvuku a rostoucí schopností filmu oslovit divadelní herce se vynořuje problém synchronizace obou časově náročných kariér => Miloš Havel proto zakládá Filmové studio jako líheň filmových talentů.
- Angažování konzervatoristů, sborových tanečnic (v dobovém slangu tzv. “girls”) a manekýnek (Eliška Pleyová).
- Vzdělání (základy filmového herectví), zkušební filmy (screen tests), drobné role.

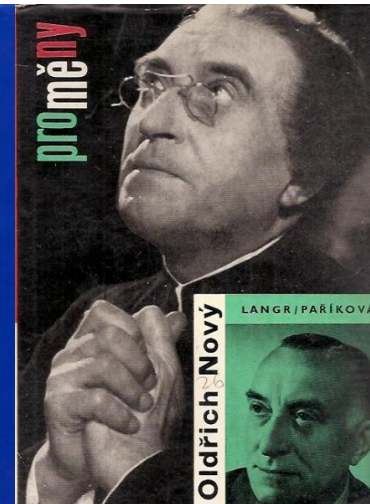
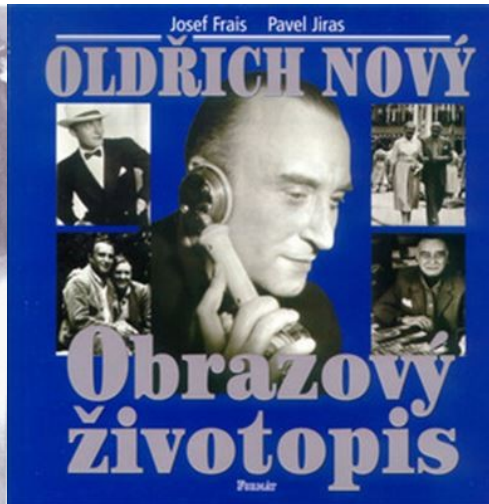
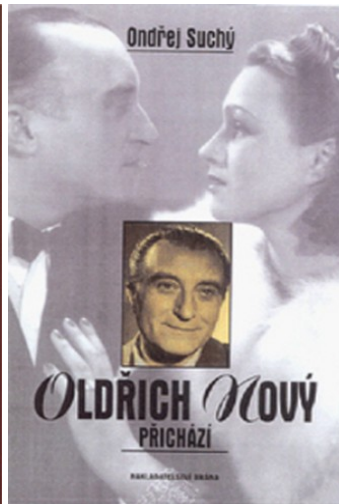
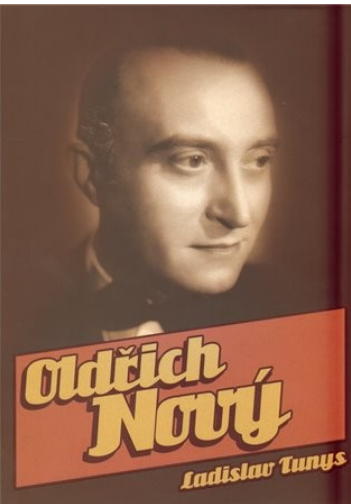
České “starlets” na stránkách Kinorevue

Herecká otázka po válce

- Projekt tzv. divadelní decentralizace naráží na snahu vytvořit soubor z primárně filmových herců, kteří mimo natáčení budou zkoušet divadelní inscenace.
- 1948 – 1949 – Divadlo Filmového studia
- 1949 – 1951 – Divadlo Státního filmu
- Problémy – předimenzovaný soubor, složitá koordinace filmařské práce s divadelní, nejasné kompetence
- Od září 1951 plány na vybudování Studia filmového herce (menší počet herců zaměstnaný přímo na Barrandově), 1958 se realizuje stálý herecký soubor při FSB o cca 10 až 20 členech (epizodisté a představitelé vedlejších rolí). V této formě přetrvává až do konce 80. let.

Disertační projekt o Oldřichu Novém jako metodologická výzva

Oldřich Nový

- Velmi koherentní a málo proměnlivý hvězdný obraz >> transformace vynucená vnějšími okolnostmi
- Četné pozice – herec, režisér, zpěvák (rozhlas + nahrávací průmysl), scénárista, překladatel, pedagog a ředitel vlastního divadla
- Časové vymezení projektu 1936 – 1969
 - 1936 – 1945 = ustavování a fungování typu
 - 1945 – 1955 = transformace vs stabilita dosaženého typu
 - 1956 – 1969 = stárnutí typu
- Každé období vyžaduje jinou kombinaci materiálů k analýze, jiný typ zdrojů, kontextu i metodologických kombinací

1936 - 1945

- Nejplodnější období
 - 22 filmových rolí
 - 16 inscencí Nového divadla
 - Minimálně 24 písní z Nového divadla nahraných společnostmi Ultraphon (ne všechny vydané) + 5 filmových šlágrů
- Zároveň nejvíce zpracované
- Analýza hereckých prostředků (hlas a verbální projev / písňová čísla / gesta a nonverbální projev / párová souhra / dvojrole)
- Analýza hvězdného typu (zvolený žánr, dvojí stylizace, kostým)
- Vybrané filmy pro “close reading” – *Když Burian prášil* (komparace s Vlastou Burianem), *Kristian* (dvojrole, kostým), *Čtrnáctý u stolu* (Nový režíruje Karla Högera)

1945 - 1955

- Pouze 5 filmů
- Nové divadlo zaniklo koncem roku 1948
- Místo toho od roku 1950 minimálně do poloviny roku 1951 pozice vedoucího vlastní veseloherní skupiny při ČSF
- Spolupráce s hudebním divadlem v Karlíně
- Nejméně zpracované období, nahromaděná řada mýtů (totální generační výměna, absolutní negace hvězdné slávy, nulové možnosti uplatnění)
- Nezpracované materiály z fondu ÚŘ ČSF a širší kulturně-politický kontext
- Detailní analýza 3 filmů (*Pytláková schovanka*, *Slovo dělá ženu*, *Hudba z Marsu*)

Nad muže není
Slovo dělá ženu (1952, r. Jaroslav Mach)

1955 - 1969

- Do roku 1957 umělecký vedoucí karlínské zpěvohry
- Pedagog na pražské konzervatoři
- Snaha o obnovení vlastní scény
- Nerealizované projekty (pokračování *Kristiana*, *Casanova se vrací*)
- Kontext nostalgického objevování minulosti a nástup televize – vzpomínkové pořady a medailony
- Stárnutí jako další nutnost pro redefinici typu – jeden z mála českých herců, pro nějž stárnutí představuje problém
- Detailní analýza filmu *Dva z onoho světa*

Star studies na FAV

- Bc. Lukáš Pešák (2017): *Padouch Mr. Hollywood. Wrestler jako dominantní složka hvězdného obrazu Andyho Kaufmana mezi lety 1979–1984.* (BDP)
- Mgr. Kateřina Váchová (2015): *Tomáš Holý – hvězdný obraz nejvýraznější dětské herecké osobnosti československé kinematografie 80.let.* (BDP)
- Mgr. Renata Lokšová (2018): *Július Pántik – herec srdcom národný. Hviezdny obraz herca v rokoch 1945–1989.* (BDP)
- Aktuálně zpracovávané Bc. Projekty
 - Adam Lukůvka – Anna a Vladimír Polívkovi
 - Tereza Vlasatá – Harry Styles v klipech One direction a transmediální kariéra
 - Alexandra Václavíková – Jiřina Štěpničková po roce 1945
- Aktuálně zpracovávaný Mgr. projekt věnovaný současnému diskurzu o Lídě Baarové (Bc. Michaela Kapičková)

Star studies – BDP témata

- Hvězdný obraz Jany Brejchové ve druhé polovině 50. a v 60. letech
- Jiřina Bohdalová – 60. léta / normalizace / po roce 1989
- Vlasta Burian – 50. léta
- Recepce zahraničních hvězd v domácím tisku v období normalizace
- Domácí hvězdy po roce 1989 – analýza diskurzu / jednotlivých osobností

Závěrem...

- I když o prvorepublikových a protektorátních hvězdách vyšla řada popularizačních publikací, stále jde o badatelsky málo vytěžené téma, které navíc obklopuje řada mýtů.
- Korpus dosud nezpracovaných materiálů je přitom značný a interdisciplinární přístup víceméně neaplikovaný.
- Od 60. let výš nemáme žádnou relevantní studii věnovanou systémovému uspořádání herecké práce ani sepsanou žádnou případovou studii.
- Vývoj po roce 1989 není podchycený vůbec, včetně nástupu kultury celebrit.